



فصلنامه علمی پژوهشی دانش سرمایه‌گذاری
دوره ۱۶ / شماره ۴ (پیاپی ۶۴) / زمستان ۱۴۰۶
صفحه ۵۷۵ تا ۵۹۶

پیشایندها و پسایندهای توسعه سواد مالی دانش آموزان در ایران به روش آمیخته

مهرداد کاکاعلی صومعه سرایی

گروه مهندسی مالی، واحد رشت، دانشگاه آزاد اسلامی، رشت، ایران

دکتر مهدی خوشنود

گروه مدیریت، واحد رودسر و املش، دانشگاه آزاد اسلامی، رودسر، ایران (نویسنده مسئول)
khoshnood.mehdi@iau.ac.ir

دکتر مجتبی ملک‌چوبری

گروه حسابداری، واحد رشت، دانشگاه آزاد اسلامی، رشت، ایران

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۶/۰۴ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۸/۱۴

چکیده

هدف اصلی مقاله حاضر، ارزیابی الگو و برنامه‌ای برای توسعه سواد مالی دانش آموزان در ایران و تخمین عوامل موثر بر آن است. تا از این رهگذر بتوان پیشایندها و پسایندهای رفتار مالی دانش آموزان مورد مقایسه داد. پژوهش از نوع کاربردی و به صورت آمیخته انجام شده است. در بخش کیفی از تئوری داده بنیاد و در بخش کمی از تکنیک معادلات ساختاری استفاده شده است. داده‌ها از طریق مصاحبه نیمه‌ساختاریافته و پرسشنامه محقق‌یافته جمع‌آوری شده است. نمونه‌گیری نظری تا رسیدن به اشباع مقوله‌ها ادامه یافت و با ۸ نفر از خبرگان و معلمان در نظام آموزش و پرورش مصاحبه صورت گرفت. سپس براساس رویکرد نظام‌مند نظریه‌ای استراوس و کوربین در سه گام اصلی کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری انتخابی، مدل رفتار مالی دانش آموزان با لحاظ مولفه‌ها پیشایندها و پیامدها ارائه گردید. سپس فرضیه‌های پژوهش تدوین و در بخش کمی فرضیه‌ها مورد آزمون قرار گرفت. نتایج نشان داده است که متغیرهایی که تحت عنوان شرایط علی شناسایی شدند همگی تاثیر مثبت و معنی‌داری با توسعه سواد مالی دانش آموزان در نظام آموزش و پرورش کشور دارند. به‌گونه‌ای که تدوین سرفصل‌های استاندارد بیشترین تاثیر را داشته است. سپس ویژگی‌های فردی دانش‌آموزان تاثیر قابل توجهی داشته است. بکارگیری مهارت‌های مالی و فرهنگ‌سازی به ترتیب اثر مثبت دارند. همچنین مشخص گردید توسعه سواد مالی دانش آموزان، شرایط دخیل و شرایط زمینه‌ای همگی بر تدوین استراتژی‌های اثر مثبت و معنی‌داری دارد که منجر به پیامدهایی برای نظام آموزش و پرورش خواهد شد.

واژه‌های کلیدی: سواد مالی، دانش‌آموز، الگوی بومی، روش آمیخته.

۱- مقدمه

از زمان بحران مالی جهانی اخیر در سال ۲۰۰۷، نیاز به مهارت‌های مالی به سرعت در سراسر جهان افزایش یافته است. چندین مطالعه که سطح سواد مالی جوانان را بررسی کرده است، نشان داد که آن‌ها سواد مالی پایین‌تری دارند و بنابراین از نظر رفتار مالی آسیب‌پذیرتر هستند (Ben Douissa, 2019, p2). بنابراین، دولت‌ها در سراسر جهان برنامه‌هایی را برای تشویق شهروندان خود تنظیم کرده‌اند. به‌ویژه دانش آموزان، مسئولیت بیشتری را برای سرمایه‌گذاری و برنامه‌ریزی برای آینده خود پذیرند. داشتن مهارت‌های سواد مالی برای دستیابی به اهداف این برنامه‌ها ضروری است (Cameron et al., 2014, p13).

نیاز به سواد مالی در میان دانش آموزان به یکی از موضوعات مورد علاقه ملی تبدیل شده است. اقتصاددانان، متخصصان مالی، مربیان و مقامات دولتی می‌دانند که به طور کلی کمبود دانش مالی وجود دارد. به طور خاص، مدیران آموزش عالی به طور فزاینده‌ای در مورد اطمینان از در دسترس بودن ابزار سواد مالی برای دانشجویان دانشگاه نگران شده‌اند. دانشجویان امروز با شهریه بیشتر و هزینه‌های مربوط به تحصیل روبرو هستند، کمتر بودجه کمک مالی برای کمک به هزینه‌های تحصیلی خود را دریافت می‌کنند و به احتمال زیاد بدهکار هستند و بارهای بدهی دانشجویان بیشتری را نسبت به نسل‌های قبلی حمل می‌کنند. به‌علاوه، دانش‌آموزان فاقد دانش مالی لازم برای تصمیم‌گیری درست مالی هستند. از این‌رو، نیاز به برنامه‌های سواد مالی موثر در موسسات آموزش عالی وجود دارد (Gallego-Losada, 2022, p4).

سواد مالی به طور فزاینده‌ای حیاتی شده است، به ویژه برای نسل‌های جوان‌تر، با تحول سیستم‌های بازنشستگی و تأمین اجتماعی در سطح جهانی، از افراد انتظار می‌رود که مسئولیت بیشتری برای تصمیم‌گیری‌های مالی خود بر عهده بگیرند (OECD, 2020). سواد مالی به عنوان ترکیبی از مهارت‌ها، آگاهی، نگرش‌ها، رفتارها و دانشی تعریف می‌شود که برای تصمیم‌گیری مالی صحیح ضروری است. این مفهوم برای رفاه مالی شخصی بسیار مهم است. در مورد جوانان، این تعریف را گسترش داده و بر ظرفیت آن‌ها برای به‌کارگیری دانش و مهارت‌های مالی جهت مواجهه با چالش‌های آینده و مشارکت فعال در زندگی اقتصادی تأکید می‌کند (Reisdorfer-da-Silva et al, 2025, p11). آموزش سواد مالی یک فرآیند یادگیری ارزشمند است که باید در طول زندگی فرد ترویج و پایدار باشد. اهمیت سواد مالی پذیرفته شده و مورد استقبال قرار گرفته است. با این حال، اقدامات برای ارزیابی اثربخشی آموزش سواد مالی صورت نگرفته است. در واقع، بیش از علاقه دانشجویان برای دریافت و پردازش اطلاعات، بر نتایج برنامه متمرکز شده است (Crawford, 2018, p3). رفتار مالی، برنامه‌ریزی، مدیریت و کنترل منابع مالی است. زندگی در دنیای کنونی به دلیل پیچیدگی محیط‌های تجاری و مالی مستلزم رفتار مالی مناسب است. بنابراین، شناسایی عوامل موثر بر رفتار مالی و تلاش در جهت بهبود رفتار مالی ضرورت دارد (آموزگار و همکاران، ۱۳۹۸، ص ۲). کمرون و همکاران^۱ (۲۰۱۴) بیان داشته‌اند که درک سواد مالی در بین جوانان برای توسعه برنامه‌های آموزش مالی موثر ضروری است. آن‌ها متوجه شدند که سواد مالی در بین دانش‌آموزان فقیرتر، کسانی که توانایی انگلیسی کمتری دارند و کسانی که توانایی ریاضی کمتری دارند، پایین است. با این حال، فقر نسبی و توانایی انگلیسی کمتر

¹ Cameron et al.

با سواد مالی در بالاترین سطح شناختی، یعنی توانایی به کارگیری دانش مالی مرتبط نیست. بنابراین، آموزش سواد مالی از سطح دبیرستان ممکن است کلید بهبود تصمیم‌گیری مالی در جمعیت باشد.

مطالعه‌ای اخیر توسط کلایپر و لوساردی^۱ (۲۰۲۰) که در ۱۴۰ کشور انجام شد، نشان داد که تنها یک سوم بزرگسالان می‌توانند به عنوان افراد دارای سواد مالی در نظر گرفته شوند. حتی پس از کنترل متغیرهایی همچون سن، کشور، تحصیلات و درآمد، یک شکاف جنسیتی چشمگیر همچنان پابرجا بود. در بازه زمانی ۲۰۱۹ تا ۲۰۲۲، سیستم وام دانشجویی مجارستان فرصت آربیتراژ منحصر به فردی ارائه داد. دانشجویان می‌توانستند با نرخ بهره ۲٪ وام بگیرند و در اوراق قرضه دولتی با بازده ۵٪ سرمایه‌گذاری کنند. این استراتژی بدون ریسک به‌طور گسترده شناخته شده، به آسانی قابل دسترسی و ساده برای اجرا بود. این شرایط به مثابه یک آزمایش شبه‌طبیعی عمل کرد و امکان تحلیل دانش مالی، نگرش‌ها و رفتار مالی دانشجویان در دنیای واقعی را فراهم ساخت (Berlinger et al., 2025, p117). در واقع، اقتصاد جهان چنان پیچیده شده است که شکاف میان آنچه مردم از اقتصاد و سرمایه‌گذاری «می‌دانند» و آنچه «باید بدانند»، روز به روز در حال افزایش است. بنابراین می‌توان گفت که یکی از نیازهای ضروری که با زندگی روزمره‌ی شهروندان یک کشور آمیخته است و باید به‌طور جدی در سطوح مختلف تحصیلی به آن پرداخته شود، آموزش‌های مالی است (طباطبائی مزرعه نو و همکاران، ۱۴۰۲، ص ۲). بر این اساس، یکی از نیازهای ضروری که یک کشور بدان نیاز دارد و در تمامی سطوح تحصیلی باید بدان پرداخته شود، آموزش‌های اقتصادی و مالی است (Faulkner, 2017, p289). در سیستم آموزشی ایران، اهمیت تربیت اقتصادی در سند تحول بنیادین بیان شده است. طبق این سند، ساحت تربیت اقتصادی بخشی از جریان تربیت رسمی و عمومی است که ناظر به یکی از ابعاد مهم زندگی آدمی یعنی بعد اقتصادی و معیشتی است. این ساحت ناظر بر رشد توانایی‌های متریبان در تدبیر امر معاش و تلاش اقتصادی و حرفه‌ای است (اموری مانند درک و فهم مسائل اقتصادی، درک و مهارت حرفه‌ای، التزام به اخلاق حرفه‌ای، توان کارآفرینی، پرهیز از بطالت و بیکاری، رعایت بهره‌وری، تلاش جهت حفظ و توسعه‌ی ثروت، اهتمام به بسط عدالت اقتصادی، مراعات قوانین کسب و کار و احکام معاملات، التزام به اخلاق و ارزش‌ها در روابط اقتصادی) (وزارت آموزش و پرورش، ۱۳۹۰).

توسعه سواد مالی در ایران با چالش‌های ساختاری، فرهنگی و آموزشی متعددی مواجه است که مانع از نهادینه‌سازی رفتارهای مالی مسئولانه در میان اقشار مختلف جامعه، به‌ویژه دانش‌آموزان و جوانان می‌شود. فقدان آموزش رسمی و هدفمند در نظام آموزشی، پیچیدگی مفاهیم مالی، ضعف در سواد دیجیتال، نبود منابع آموزشی بومی‌سازی شده، و ترس عمومی از ورود به حوزه‌های مالی از جمله موانع اصلی محسوب می‌شوند. همچنین، نبود زیرساخت‌های اعتبارسنجی و حمایت قضایی مؤثر در برابر کلاهبرداری‌های مالی، اعتماد عمومی را کاهش داده و انگیزه یادگیری را تضعیف کرده است. این عوامل در کنار فرهنگ مصرف‌گرایانه و نگاه غیرضروری به آموزش مالی، موجب شده‌اند که میانگین سواد مالی در ایران پایین‌تر از استانداردهای جهانی باشد و نیاز به مداخلات سیاست‌گذاری، آموزشی و فرهنگی جدی احساس شود. تاکنون در کشور ایران به مسئله‌ی سواد مالی و آموزش آن به دانش‌آموزان توجه جدی نشده است. وجود پرونده‌های فراوان مربوط به دعاوی مالی و اقتصادی دادگاه‌ها

¹ Klapper and Lusardi

در ایران، تجربیات سرمایه‌گذاری همراه با شکست در موسسه‌های مالی و اعتباری غیررسمی، نقش پررنگ مشکلات مالی و اقتصادی در مسائل اجتماعی همگی نشان‌دهنده‌ی ضعف سواد مالی ایرانیان است. بررسی چرایی این آمار نگران‌کننده از دغدغه‌های اصلی مسئولان است. این بررسی نیازمند ریشه‌یابی دقیق و موشکافانه دارد. این مسئله در آموزش نادرست این قبیل موارد در کودکی و نوجوانی افراد ریشه دارد. آیا محتوای درسی مدارس، کودکان و نوجوانان دیروز را برای مواجهه با پیچیدگی‌های مالی دنیای امروز آماده کرده است؟ نوجوانان پس از اتمام دوره‌ی دبیرستان، چقدر برای ورود به عرصه فعالیت‌های اقتصادی و مالی آمادگی دارند؟ آیا می‌توانند برنامه‌ریزی مالی خوبی برای خویش داشته باشند؟ (روشندل و همکاران، ۱۳۹۷، ص ۶۹). سوالاتی از این دست نشان می‌دهد آموزش سواد مالی به دانش‌آموزان از نیازهای اساسی کشور محسوب می‌شود.

از آنجائیکه دانش‌آموزان با یادگیری مفاهیم مالی مانند بودجه‌بندی، پس‌انداز، سرمایه‌گذاری و مدیریت هزینه‌ها، برای تصمیم‌گیری‌های مالی در بزرگسالی آماده‌تر می‌شوند، لذا نبود آموزش مالی در سنین پایین می‌تواند منجر به بدهی‌های شخصی، تصمیمات هیجانی و ناتوانی در پس‌انداز شود. از سوی دیگر، پژوهش‌ها نشان داده‌اند که افزایش سواد مالی با کاهش استرس مالی و بهبود سلامت روان دانش‌آموزان رابطه مستقیم دارد. در واقع، آموزش مالی از کودکی، توان تصمیم‌گیری مستقل و آگاهانه را در دانش‌آموزان تقویت می‌کند و آن‌ها را برای مواجهه با چالش‌های اقتصادی آماده می‌سازد. از دیگر ضرورت آموزش سواد مالی در مدارس ایران می‌توان فقدان آموزش رسمی اشاره کرد. بیش از ۷۰٪ دانش‌آموزان ایرانی هیچ آموزش رسمی در حوزه مالی دریافت نکرده‌اند. ضمن اینکه نمی‌توان نقش مدرسه به عنوان محیط یادگیری زندگیناکار نمود. اگر مدرسه قرار است دانش‌آموزان را برای زندگی آماده کند، آموزش مالی باید بخشی از برنامه درسی باشد.

در حالی که در حال حاضر هیچ برنامه‌ای برای توسعه سواد مالی دانش‌آموزان در ایران وجود ندارد. بسیاری از دانش‌آموزان و دانشجویان، دانش لازم برای اتخاذ تصمیمات مالی آگاهانه را ندارند و از آنجا که آنها اغلب با شرایط مالی پیچیده‌ای روبرو هستند، لذا ارائه الگو و توسعه یک مدل برنامه سواد مالی جامع برای این قشر از جامعه بسیار ضرورت دارد. در مطالعه‌ی حاضر محقق سعی دارد الگو و برنامه‌ای برای توسعه سواد مالی دانش‌آموزان در ایران ارائه دهد. از این‌رو، سوال اصلی پژوهش حاضر اینست مولفه‌ها، پیشایندها و پیامدهای سواد مالی دانش‌آموزان در ایران کدامند؟

۲. مبانی نظری

بر اساس مطالعات انجام شده، چندین عامل اجتماعی - اقتصادی و جمعیت‌شناختی با سواد مالی مرتبط هستند. هوگارت^۱ (۲۰۰۲) و پوتریچ و همکاران^۲ (۲۰۱۵) با مروری بر ادبیات مربوطه، نشان داد که برخی از عوامل اجتماعی-اقتصادی مانند تحصیلات، اشتغال و درآمد با سواد مالی مرتبط هستند. در مطالعه دیگری، ون‌روچی و همکاران^۳ (۲۰۱۱) نشان دادند که به‌طور تجربی وجود یک اثر مستقل از درآمد، سن و تحصیلات را بر تحمل

¹ Hogarth

² Potrich et al.

³ Van Rooij et al.

ریسک و مهارت‌های شناختی تاثیرگذار است. والسند و همکاران (۲۰۱۰)^۱ دریافتند که برنامه مشخص و به درستی در بین دانش آموزان دبیرستانی می‌تواند سواد مالی آن‌ها را به میزان قابل توجهی بهبود بخشد. چندین مطالعه عوامل تعیین کننده سواد مالی در بین دانش آموزان را بررسی کرده‌اند. برخی از مطالعات از جمله مندل^۲ (۲۰۰۸) و لوساردی و همکاران^۳ (۲۰۱۰) نشان داده‌اند که پسران سواد مالی بیشتری نسبت به دختران دارند. برلینگر و همکاران^۴ (۲۰۲۵) اذعان داشتند ما هیچ تفاوتی در دانش مالی و نگرش‌های مالی بین دانشجویان کارشناسی رشته مالی از نظر جنسیت مشاهده نکردیم. با این حال، احتمال اینکه دانشجویان دختر در مقایسه با دانشجویان پسر فرصت‌های مالی بسیار سودمند را دنبال کنند، حدود ۱۰٪ کمتر است؛ حتی زمانی که سایر ویژگی‌ها مانند سبک زندگی، عملکرد تحصیلی، ویژگی‌های روان‌شناختی، نگرش‌ها و دانش برابر باشند. این شکاف رفتاری جنسیتی حتی در میان دانشجویانی که در برنامه مدیریت استعدادها شرکت می‌کنند نیز باقی می‌ماند. نتایج مطالعه رسدورفر-دا-سیلوا و همکاران^۵ (۲۰۲۵) نشان‌دهنده افزایش در سطح سواد مالی و همه ابعاد آن برای دانش آموزانی بود که در درس‌های بازی تخته شرکت کرده بودند، که اثربخشی این روش‌شناسی را نشان می‌دهد. این یافته‌ها پیامدهای مهمی برای آموزش مالی در مدارس دارد و پیشنهاد می‌کند که روش‌های تدریس تعاملی ترممکن است در ارتقای سواد مالی در میان دانش آموزان مؤثرتر باشند و از دانش مالی تا رفتار و نگرش مالی را تحت تأثیر قرار دهند. لئونگ و چنگ^۶ (۲۰۲۵) ها نشان می‌دهند که چگونه مدرسان می‌توانند با گنجاندن ملاحظات اخلاقی و زیست‌محیطی در آموزش مالی، بر نتایج یادگیری دانشجویان تأثیر بگذارند و به ایجاد فرهنگ مصرف مسئولانه و شیوه‌های مالی پایدار کمک کنند. سامارنو و همکاران^۷ (۲۰۲۴) نشان دادند که کاربرد مدل یادگیری RBL-STEM تأثیر قابل توجهی در افزایش سواد مالی دانشجویان دارد و این افزایش سواد مالی منجر به کنترل رفتار مصرف‌گرایانه آن‌ها می‌شود. سالسابیلایا و همکاران^۸ (۲۰۲۴) نتیجه گرفتند که بین سواد مالی و رفتار مدیریت مالی دانشجویان رابطه وجود دارد و سواد مالی بر رفتار مالی آن‌ها تأثیرگذار است. واسلوسکایا و همکاران^۹ (۲۰۲۳) نشان داده است که سطح سواد مالی در طول دوره تحصیل بهبود می‌یابد، اما تفاوت‌هایی بین سال‌های مختلف وجود دارد. ل‌فار و همکاران^{۱۰} (۲۰۲۲) نشان دادند که کاربرد مدل یادگیری RBL-STEM تأثیر قابل توجهی در افزایش سواد مالی دانشجویان دارد و این افزایش سواد مالی منجر به کنترل رفتار مصرف‌گرایانه آن‌ها می‌شود. گیلنکو و چرنووا^{۱۱} (۲۰۲۱) بیان کرده‌اند که درک عوامل تعیین کننده رفتار پس انداز افراد برای تضمین ثبات مالی هر دو فرد، به صورت فردی و کشور، به طور کلی مهم است. اماگیر و همکاران^{۱۲} (۲۰۲۰) نشان می‌دهد

¹ Walstad et al.

² Mandell

³ Lusardi et al

⁴ Berlinger et al

⁵ Reisdorfer-da-Silva

⁶ Leong and Cheng

⁷ Sumarno et al

⁸ Salsabila et al

⁹ Vaslavskaya et al

¹⁰ Le Fur et al

¹¹ Gilenko and Chernova

¹² Amagir et al

که دانش آموزان پایین‌ترین مقطع دبیرستان، دانش آموزان با توانایی ریاضی پایین، دانش آموزان مهاجر، دانش آموزان با SES پایین، دانش آموزان دارای مادر بدون مدرک دانشگاهی و دانش‌آموزانی که در مورد مسائل مالی با خانواده و همسالان خود بحث نمی‌کنند، سطح پایین‌تری از سواد مالی را دارند. توماس و سابهشری^۱ (۲۰۲۰) داده است که دانش مالی، نگرش مالی، نفوذ خانواده و فشار گروه همسالان بر سطح سواد مالی دانش‌آموزان تأثیر می‌گذارد. یافته‌ها همچنین نشان می‌دهد که تلاش‌های بلند مدت برای بهبود سواد مالی در بین دانشجویان مهندسی ضروری و لازم می‌باشد. ام دی و احمد^۲ (۲۰۲۰) باهدف تعیین ابعاد سواد مالی اسلامی دو بُعد آن را استخراج نمودند: بُعد اول را باعنوان دانش ذهنی از رعایت شرع و بُعد دوم را باعنوان دانش ذهنی در مورد ربا و مشارکت در سود نام نهادند. بن دوی‌سا^۳ (۲۰۱۹) نشان می‌دهد که آسیب‌پذیرترین دانش‌آموزان در سواد مالی چند بعدی، زنان امارات متحده عربی هستند که در مقطع کارشناسی تحصیل می‌کنند و دوره مالی شخصی (دوره انتخابی دانشگاه) را گذرانده‌اند. سوسانتی و همکاران^۴ (۲۰۱۹) نشان داد که جنسیت، پول جیبی، شیوه زندگی، درآمد والدین و یادگیری مالی تأثیر قابل توجهی بر سواد مالی دانشجویان دارد. در حالی که برای آزمون فرضیه پول جیبی، شیوه زندگی و یادگیری مالی تأثیر قابل توجهی بر سواد مالی دارد. در چنین حالتی، جنسیت و درآمد والدین بر سواد مالی دانش‌آموزان تأثیر قابل توجهی بر جا نگذاشته است. کوزینا و پونیکوار^۵ (۲۰۱۵) دریافته‌اند دانشجویانی که در درس خود مباحث اقتصادی را مطالعه می‌کنند، از نظر آماری در مباحث مالی تورم، نقدینگی و درآمد حقیقی، عملکرد بهتری داشته‌اند. کامرون و همکاران^۶ (۲۰۱۴) دریافته‌اند سواد مالی در دانش‌آموزان کم بضاعت و دانش‌آموزانی با نمره پایین درس زبان انگلیسی و درس ریاضی کمتر بوده است و با افزایش سن، سواد مالی با نرخ کاهنده افزایش می‌یابد و تفاوت معناداری بین نمره سواد مالی دانش‌آموزان پسر و دختر وجود ندارد. اسچرسبرگ^۷ (۲۰۱۳) نشان می‌دهد که پاسخ‌دهندگان که سواد مالی بالاتری دارند یا اعتماد بیشتری به ریاضیات و دانش مالی خود دارند، نتایج مالی بالاتری دارند. آن‌ها احتمالاً کمتر از روش‌های وام استفاده می‌کنند و احتمال بیشتری برای برنامه ریزی برای بازنشستگی دارند و یا در وقت خود صرفه جویی می‌کنند. شردان و همکاران^۸ (۲۰۱۱) در بررسی‌ها و ارزیابی خود به این نتیجه دست یافتند که توانایی مالی کودکانی که با آن برنامه آموزش دیده بودند؛ به طور قابل توجهی افزایش یافته بود. نتایج پژوهش فتحی‌چوبه و همکاران (۱۴۰۵) ۵۸ متغیر موثر بر سواد و رفتار مالی در قالب ۸ گروه (عوامل کلان، ویژگی‌های شخصی، ویژگی‌های خانواده، فعالیت مالی، مکان جغرافیایی، شیوه آموزش، نوع آموزش و سطح آموزش) مورد بررسی قرار گرفت. حسونند و همکاران (۱۴۰۳) به بررسی چالش‌های موجود در مسیر آموزش سواد مالی در مدارس ایران پرداخته و پیشنهادهای برای بهبود این روند ارائه می‌دهد. جعفری و همکاران (۱۴۰۳) توصیه می‌کند که ابتدا مؤلفه اصلی درآمد و حرفه‌ها، سپس مدیریت

¹ Thomasa and Subhashree

² Md & Ahmad

³ Ben Douissa

⁴ Susanti et al.

⁵ Kozina & Ponikvar

⁶ Cameron et al.

⁷ Scheresberg

⁸ Sherraden et al.

پول و مدیریت اعتبار و بدهی و در نهایت مؤلفه مدیریت ریسک به همراه زیرمؤلفه‌های آن به کودکان دوره پیش از دبستان آموزش داده شود. مولانپناه و همکاران (۱۴۰۲) نشان داد که تحصیلات والدین، درآمد دانشجو، محل سکونت و جنسیت به ترتیب بیشترین تأثیر را بر رفتار، نگرش و دانش مالی دانشجویان دانشگاه فرهنگیان دارند. حاصل پژوهش خدایانه و همکاران (۱۴۰۱) طراحی الگوی برنامه درسی معتبری جهت آموزش سواد مالی برای دانش‌آموزان دوره ابتدایی بود که دارای ۲۱ شاخص به عنوان اهداف، ۲۶ شاخص برای محتوا، ۱۹ شاخص برای روش تدریس و ۸ شاخص برای روش‌های ارزشیابی برنامه درسی می‌شد. الگوی طراحی شده می‌تواند راهنمای فرایند برنامه‌ریزی، اجرا و ارزشیابی برنامه درسی باشد. یافته‌های مطالعه خدایانه و همکاران (۱۴۰۰) حاکی از آن بود که نیازها، سیاست‌ها و اهداف اجتماعی، اقتصادی، آموزشی و فرهنگی زمینه‌ساز تدوین و اجرای برنامه درسی سواد مالی دوره ابتدایی می‌باشند. مهمترین راهبردهای اجرای برنامه درسی سواد مالی در برگیرنده اقدامات آموزشی و ساختاری مانند غنی‌سازی برنامه درسی، فراهم ساختن امکانات دسترسی به منابع آموزشی، مشارکت معلمان در تولید برنامه درسی، ایجاد بستر همکاری‌ها بین سازمان‌های مالی با آموزش و پرورش، تبادل افکار و ایده‌های آموزشی بین کلاس‌ها و مدارس، همکاری سازمان‌ها در امر گسترش نوآوری‌های آموزشی در حیطه سواد مالی، تعامل مستمر با مراکز آموزشی و پرورشی حوزه مالی و توسعه تجهیزات آموزش مالی می‌باشد. ناصرالمعمار و همکاران (۱۴۰۰) نشان دادند که مولفه‌های آموزش سواد مالی دانش‌آموزان دوره اول متوسطه شامل مولفه‌های آموزش دانش مالی، آموزش ارتباط مالی، توانمندسازی مالی، آموزش رفتار مالی، اعتماد مالی و نظارت مالی می‌باشد. در نهایت در این پژوهش مدلی طراحی شد که از اعتبار مطلوبی برخوردار بوده است. قناییزی و اطهری (۱۴۰۱) نشان داد که آموزش سواد مالی به روش GISS تأثیر معناداری بر کاهش مصرف گرایی داشته و میانگین نمره مصرف در همه حیطه‌ها کاهش یافته است. طباطبایی مزرعه نو و همکاران (۱۴۰۲) اذعان داشتند که اهمیت سواد مالی در کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه در حال افزایش است و سیاستگذاران در پی آن، منابع خود را به حوزه برنامه‌های تحصیلات مالی و ارتقای آن تخصیص می‌دهند.

۳. روش شناسی

از آنجا که پژوهش حاضر در پی درک رفتار مالی دانش‌آموزان است و می‌خواهد با لحاظ مولفه‌ها، پیشایندها و پیامدها، در این راستا رهنمودهای موثقی را ارائه دهد، یک پژوهش کاربردی محسوب می‌شود. از سوی دیگر، با توجه به دانش افزایی ناشی از ارائه الگو و برنامه‌ی بومی و بررسی اثرات متغیرهای موثر در آن، این پژوهش جهت‌گیری توسعه‌ای نیز دارد. داده‌ها و اطلاعات مندرج در پژوهش حاضر از دو منبع متفاوت به دست آمده است. نخست داده‌های ثانویه که از کتاب‌ها، مقالات و اسناد و مدارک به دست آمده است. هم‌چنین داده‌های اولیه نیز از مصاحبه‌ها و پرسشنامه‌ها حاصل شده است. لذا از این منظر، پژوهش حاضر، در زمره‌ی پژوهش‌های میدانی و کتابخانه‌ای به شمار می‌رود. روش پژوهش حاضر از نوع آمیخته- طرح اکتشافی و در مرحله کیفی مبتنی بر نظریه داده بنیاد یا گرنند تئوری و با رویکرد بومی سازی برای نظام آموزش و پرورش می‌باشد. در مرحله کمی از تکنیک

معادلات ساختاری استفاده شده است. در مرحله‌ی نخست، به اتکای داده‌های کیفی گردآوری شده از مصاحبه-شوندگان، نظریه‌ای در مورد توسعه سواد مالی دانش‌آموزان تدوین و سپس بر اساس مدل فرآیندی و گزاره‌های محکمی به دست آمده از مرحله‌ی اول، فرضیه‌های پژوهش طراحی و در سطح دانش‌آموزان، به صورت کمی آزمون شد. با توجه به این که جهت دستیابی به اهداف نیاز به انجام و اجرای نظام‌مند چندین مرحله مشخص می‌باشد. قلمرو موضوعی پژوهش، در حوزه‌ی توسعه مهارت‌ها در مدارس و با تاکید بر توسعه سواد مالی دانش‌آموزان می‌باشد. قلمرو زمانی جمع‌آوری اطلاعات کمی این پژوهش از مهر ماه ۱۴۰۱ تا آذر ماه سال ۱۴۰۱ می‌باشد. شروع پژوهش از اردیبهشت ماه ۱۴۰۱ تا اردیبهشت ماه ۱۴۰۴ می‌باشد. قلمرو مکانی پژوهش، در سطح مدارس استان گیلان می‌باشد.

منظور از جامعه‌ی آماری در بخش کیفی، جامعه‌ای است که با استفاده از یک سری قیود از جامعه مورد نظر به دست می‌آید. این نوع از جامعه آماری، برای مواردی است که محقق نمی‌تواند نتایج را به همه افراد جامعه تعمیم دهد. در مطالعه‌ی حاضر، تعداد نمونه آماری تا رسیدن به اشباع مقوله‌ها ادامه یافت. با ۸ نفر از متخصصان استادان دانشگاه و پژوهشگران و در حوزه‌ی آموزش و مدیران، معلمان با سابقه، برنامه‌ریزان و تدوین‌گران کتب درسی در مقطع دبیرستان صورت گرفت. در این مطالعه، محقق تمامی مصاحبه‌ها را هدایت نمود. این رویکرد، باعث شد تا محقق بتواند اطلاعات حاصل از مصاحبه‌های پیشین را در مصاحبه‌های بعدی به صورت مقتضی به کار بندد. استراس و کوربین در سال ۱۹۹۰ شاکله‌ی اصلی مدل پارادایمی نظریه داده بنیاد را ارائه دادند و در سال ۱۹۹۸ نیز به بیان تفصیلی و عملی آن پرداختند. بر اساس این طرح، برای تجزیه و تحلیل داده‌های کیفی گردآوری شده لازم است تا سه مرحله‌ی "کدگذاری باز، محوری و انتخابی" سپری شوند تا در نهایت، پارادایمی منطقی و یا تصویری عینی از نظریه‌ی خلق شده ارائه شود (Strauss and Corbin, 2008).

جامعه آماری در بخش کمی، معلمان دوره ابتدائی و دبیرستانی (دخترانه و پسرانه) در سطح شهر رشت می‌باشند. معلمان، استادان دانشگاه و پژوهشگران در حوزه‌ی آموزش و پرورش مدنظر در این بخش مدنظر نیستند. با توجه به اینکه جامعه آماری پژوهش، دانش‌آموزان دبیرستانی (دخترانه و پسرانه) در سطح شهر رشت می‌باشد. لذا جمع‌آوری داده‌ها از تمامی این افراد خارج از توان محقق است و زمان زیادی را نیز می‌طلبد. بنابراین، تنها بخشی از جامعه که معرف و نماینده‌ی جامعه آماری باشد، انتخاب می‌شود. موضوع مهم دیگر، اندازه و یا حجم نمونه است. در محاسبه‌ی حجم نمونه، از فرمول جامعه محدود کوکران استفاده شده است. به منظور تعیین حجم نمونه، نخست یک پیش‌آزمون از ۳۰ نفر از دانش‌آموزان صورت گرفت تا انحراف معیار نمونه مشخص شود. فرمول نمونه‌گیری کوکران برای تعیین تعداد نمونه آماری در یک جامعه‌ی محدود به صورت رابطه‌ی شماره‌ی (۳-۱) می‌باشد. با توجه به نتیجه‌ی این رابطه، ۴۰۶ معلم به عنوان نمونه انتخاب شده است.

$$n = \frac{(Z_{\alpha/2})^2 * s^2}{\varepsilon^2} = \frac{1.96^2 * 0.5141^2}{0.05^2} = 406.11$$

$n =$ حجم نمونه؛ $Z_{\frac{\alpha}{2}}$ = اندازه ی متغیر مورد بررسی مطابق توزیع نرمال استاندارد با سطح عدم اطمینان ۰.۰۵،
 $e^2 =$ میزان خطا = ۰.۰۰۲۵؛ $S_x^2 =$ واریانس نمونه

برای نمونه‌گیری در بخش کمی، به دلیل وسعت جامعه‌ی آماری (تعداد معلمان در تمامی دبیرستان‌های شهر رشت)، از روش غیراحتمالی در دسترس استفاده شده است. به گونه‌ای که تنها معیار انتخاب افراد در دسترس بودن و امکان پاسخ گو بودن آنها می‌باشد.

۴. یافته‌ها

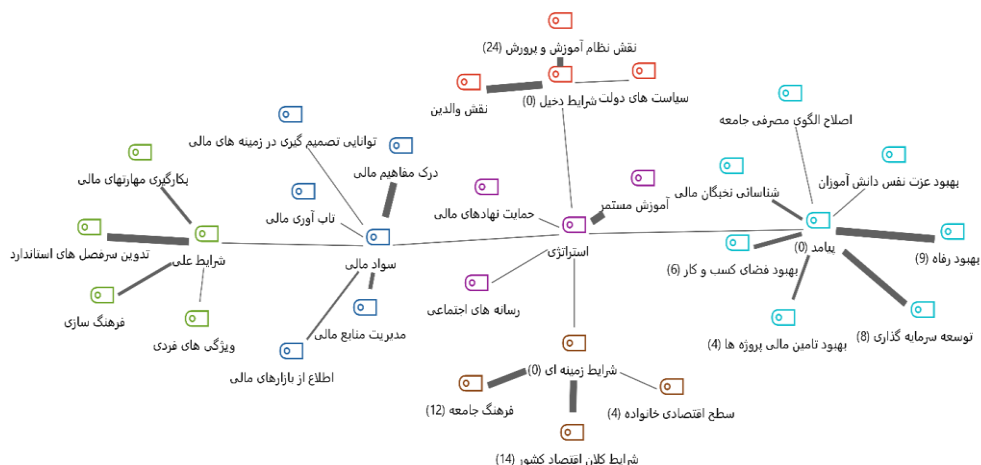
در رویکرد نظام‌مند در نظریه پردازی داده بنیاد بر استفاده از گام‌های تحلیل داده‌ها مشتمل بر کدگذاری باز، محوری و انتخابی، و تدوین یک الگوی منطقی با یک توصیف بصری از نظریه تولید شده تأکید دارد. در این تعریف، سه مرحله از کدگذاری وجود دارد (Creswell and Clark, 2012, P33). تمامی مولفه‌ها و سازه‌های متغیرها بر اساس متن مصاحبه‌ها و طی فرآیند کدگذاری به دست آمده است.

در ادامه مقولات استخراج شده طبق مدل استراوس و کوربین می‌بایست در چهار بخش شرایط (علی، زمینه‌ای، مداخله‌گر)، مقوله اصلی، راهبردها (تعاملات) و پیامدها جایگذاری شوند؛ چهار متغیر ویژگی‌های فردی، فرهنگ‌سازی، تدوین سرفصل‌های استاندارد و بکارگیری مهارت‌های مالی تحت عنوان شرایط علی شناسایی شده‌اند.

از دیدگاه خبرگان نظام آموزش و پرورش دانش‌آموزان در کشور ایران، سه گروه مقوله نقش والدین، نقش نظام آموزش و پرورش و سیاست‌های دولت تحت شرایط مداخله‌گر قرار می‌گیرد. از دیدگاه خبرگان نظام آموزش و پرورش دانش‌آموزان در کشور ایران، ۳ مقوله فرهنگ جامعه، شرایط کلان اقتصاد کشور و سطح اقتصادی خانواده تحت شرایط زمینه‌ای قرار می‌گیرد. سه مقوله رسانه‌های اجتماعی، آموزش‌های مستمر و حمایت نهادهای مالی تحت راهبردها (ستراتژی‌ها) قرار می‌گیرد. از دیدگاه خبرگان نظام آموزش و پرورش دانش‌آموزان در کشور ایران، هفت مقوله (توسعه سرمایه‌گذاری، بهبود تامین مالی پروژه‌ها، بهبود فضای کسب و کار، شناسایی نخبگان مالی، بهبود رفاه، بهبود عزت نفس دانش‌آموزان و اصلاح الگوی مصرف) تحت پیامدها قرار می‌گیرد. در ادامه، مقوله‌های عمده در قالب یک مدل پارادیمی (مدل زمینه‌ای) حول مقوله هسته به یکدیگر ارتباط داده می‌شوند. در واقع، مدل ترسیم شده به توصیف صوری مقوله‌ی و تحلیل و تبیین آن می‌پردازد.

جدول (۱) مقولات نهایی استخراج شده

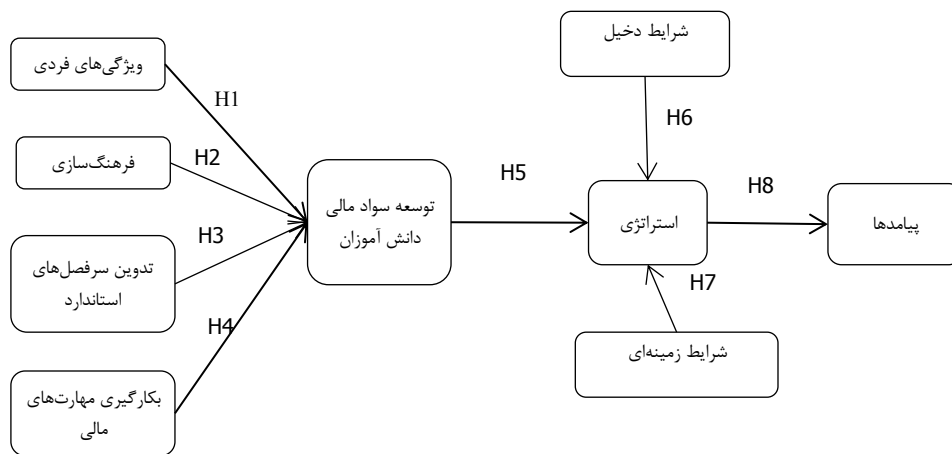
کدگذاری محوری		وزن و اهمیت هر مقوله
شرایط علی	ویژگی‌های فردی	۴
	فرهنگ‌سازی	۹
	تدوین سرفصل‌های استاندارد	۱۹
	بکارگیری مهارت‌های مالی	۸
سواد مالی	درک مفاهیم مالی	۲۶
	توانایی تصمیم‌گیری در زمینه‌های مالی	۷
	اطلاع از بازارهای مالی	۱۲
	مدیریت منابع مالی	۱۶
	تاب‌آوری مالی	۶
شرایط دخیل	نقش والدین	۲۸
	نقش نظام آموزش و پرورش	۱۴
	سیاست‌های دولت	۴
شرایط زمینه‌ای	فرهنگ جامعه	۱۲
	شرایط کلان اقتصاد کشور	۱۴
	سطح اقتصاد خانواده	۴
استراتژی	رسانه‌های اجتماعی	۳
	آموزش مستمر	۱۰
	حمایت نهادهای مالی	۴
پیامد	توسعه سرمایه‌گذاری	۸
	بهبود تامین مالی پروژه‌ها	۴
	بهبود فضای کسب و کار	۷
	شناسایی نخبگان مالی	۴
	بهبود رفاه	۹
	بهبود عزت نفس دانش‌آموز	۲
	اصلاح الگوی جامعه	۱



شکل (۱) مدل نهایی همراه با کدها

الگو و برنامه‌ای برای توسعه سواد مالی دانش آموزان در ایران

متغیرهای شناسایی شده در قالب مدل مفهومی در شکل (۲) نمایش داده شده است.



شکل (۲) الگو و برنامه‌ای برای توسعه سواد مالی دانش آموزان در ایران

مدل‌بایی و پاسخ به فرضیه‌های تحقیق

در این مطالعه از پرسشنامه برای استخراج داده‌ها استفاده شده است. با توجه به اینکه بار عاملی تمامی سوال‌ها از ۳۰ درصد بیشتر است، لذا روائی تمامی سوال‌ها تأیید می‌گردد و سوألی حذف نمی‌شود. هم‌چنین با توجه به ضریب آلفای کرونباخ، شاخص KMO و آزمون بارتلت بیانگر اعتبار پرسشنامه از هر دو منظر روائی و پایایی است. با توجه به جدول، فرضیه صفر مبتنی بر نرمال بودن توزیع داده‌ها پذیرفته می‌شود و به عبارت دیگر توزیع داده‌های تحقیق نرمال هستند.

جدول (۲) بارهای عاملی سوال‌های پرسشنامه، نرمال بودن متغیرها، آلفای کرونباخ، و شاخص KMO و سطح معنی‌داری آزمون بارتلت

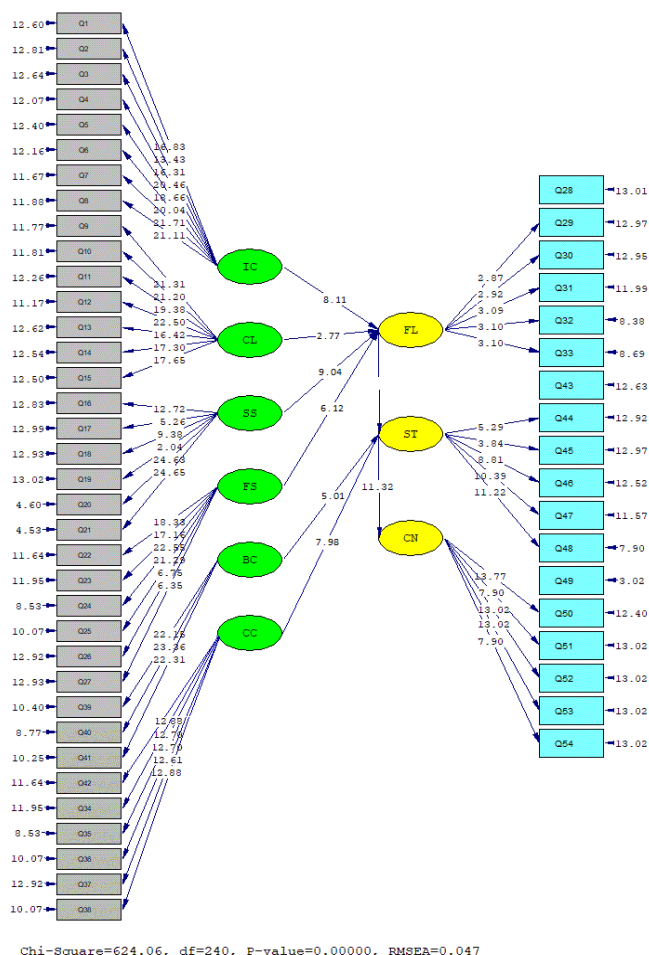
متغیر	گویه‌ها	بار عاملی	آماره کولموگروف-اسمیرنوف	آلفای کرونباخ	شاخص KMO	سطح معنی‌داری (sig) آزمون بارتلت
ویژگی‌های فردی	Q1	۰.۷۷	۰.۷۴۹	۰.۹۴۶	۰.۸۶۵	۰.۰۰۰
	Q2	۰.۶۵				
	Q3	۰.۷۵				
	Q4	۰.۸۸				
	Q5	۰.۸۳				
	Q6	۰.۸۷				
	Q7	۰.۹۱				
	Q8	۰.۸۹				
فرهنگ‌سازی	Q9	۰.۹۰	۰.۶۲۵	۰.۹۴۶	۰.۸۵۷	۰.۰۰۰
	Q10	۰.۹۰				
	Q11	۰.۸۵				
	Q12	۰.۹۳				
	Q13	۰.۷۶				
	Q14	۰.۷۹				
	Q15	۰.۸۰				
تدوین سرفصل‌های استاندارد	Q9	۰.۹۰	۰.۸۰۷	۰.۸۳۲	۰.۷۱۱	۰.۰۰۰
	Q16	۰.۶۳				
	Q17	۰.۴۸				
	Q18	۰.۴۸				
	Q19	۰.۴۱				
Q20	۰.۹۸					
Q21	۰.۹۸					

متغیر	گویه‌ها	بار عاملی	آماره کولموگروف-اسمیرنوف	آلفای کرونباخ	شاخص KMO	سطح معنی‌داری (sig) آزمون بارتلت
بکارگیری مهارت‌های مالی	Q22	۰.۸۲	۰.۷۷۱	۰.۸۶۷	۰.۷۶۰	۰.۰۰۰
	Q23	۰.۷۹				
	Q24	۰.۹۳				
	Q25	۰.۹۰				
	Q26	۰.۳۶				
	Q27	۰.۳۴				
شرایط زمینه‌ای	Q39	۰.۹۲	۰.۸۳۶	۰.۹۷۶	۰.۸۹۱	۰.۰۰۰
	Q40	۰.۹۹				
	Q41	۰.۹۲				
	Q42	۰.۴۱				
شرایط دخیل	Q34	۰.۸۸	۰.۸۹۲	۰.۸۲۶	۰.۸۴۳	۰.۰۰۰
	Q35	۰.۷۰				
	Q36	۰.۷۰				
	Q37	۰.۶۱				
سواد مالی دانش آموزان	Q28	۰.۴۷	۰.۶۸۴	۰.۷۵۴	۰.۷۷۱	۰.۰۰۰
	Q29	۰.۳۸				
	Q30	۰.۴۳				
	Q31	۰.۸۸				
	Q32	۰.۹۷				
استراتژی	Q43	۰.۵۵	۰.۶۴۷	۰.۸۱۸	۰.۷۵۴	۰.۰۰۰
	Q44	۰.۳۲				
	Q45	۰.۳۲				
	Q46	۰.۶۰				
	Q47	۰.۷۸				
	Q48	۰.۹۱				
پیامدها	Q49	۰.۹۵	۰.۶۰۲	۰.۸۹۰	۰.۸۳۳	۰.۰۰۰
	Q50	۰.۶۴				
	Q51	۰.۴۲				
	Q52	۰.۴۴				

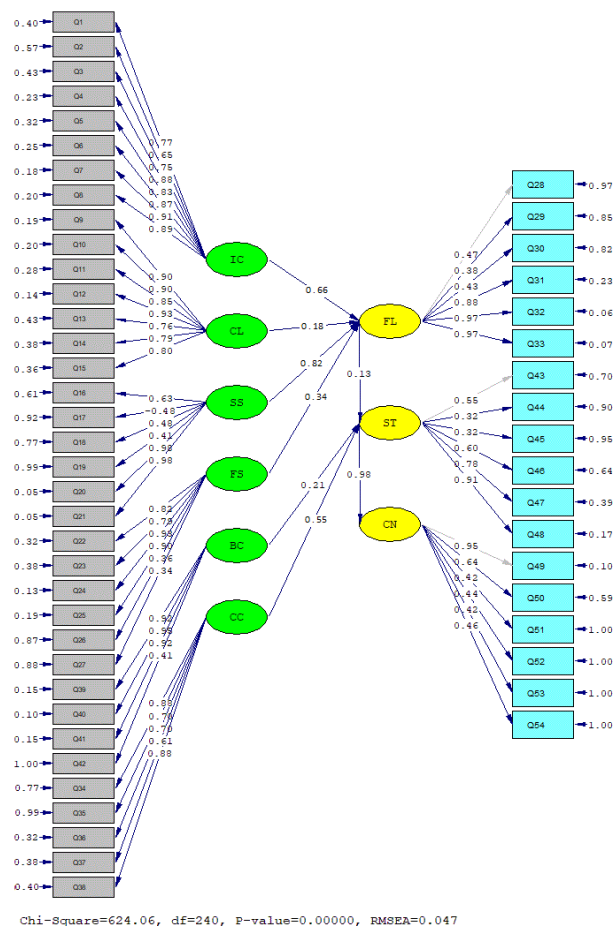
متغیر	گویه‌ها	بار عاملی	آماره کولموگروف-اسمیرنوف	آلفای کرونباخ	شاخص KMO	سطح معنی‌داری (sig) آزمون بارتلت
	Q53	۰.۴۲				
	Q54	۰.۴۶				

۵.۲. تخمین مدل

شکل‌های (۳) و (۴) مدل در حالت معناداری و مدل در حالت تخمین استاندارد را نشان می‌دهند.

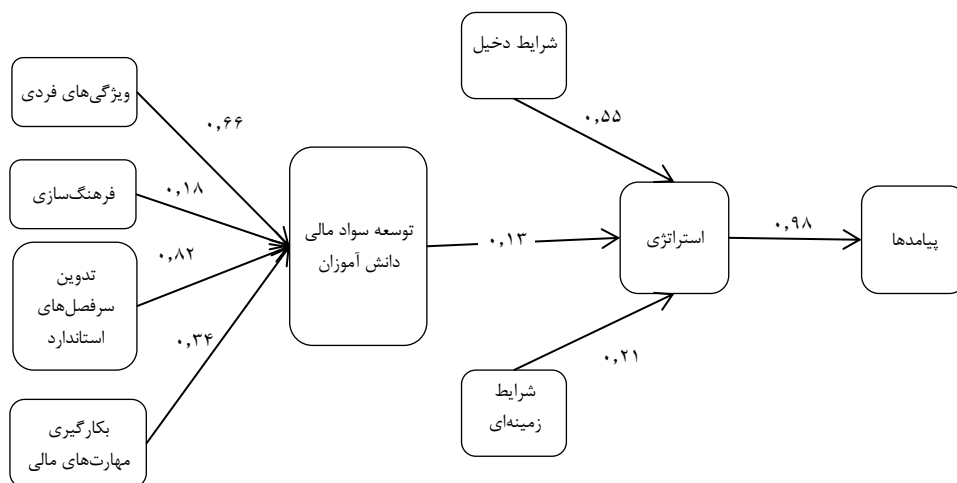


شکل (۳) مدل در حالت معناداری



شکل ۴) مدل تخمین استاندارد (تحلیل مسیر)

با توجه به نتایج حاصل از تخمین مدل مشخص گردید؛ در هر دو جامعه‌ی آماری پارادایم استراس و کوربین صادق است. به گونه‌ای که رفتار مالی دانش آموزان تحت شرایط علی قرار گرفته است. به گونه‌ای که تدوین سرفصل‌های استاندارد با شدت ۸۲ درصد بیشترین تاثیر را داشته است. سپس ویژگی‌های فردی دانش آموزان با شدت ۶۶ تاثیر قابل توجهی داشته است. بکارگیری مهارت‌های مالی و فرهنگ‌سازی به ترتیب با ضرایب ۳۴ درصد و ۱۸ درصد اثر مثبت دارند. همچنین مشخص گردید توسعه سواد مالی دانش آموزان، شرایط دخیل و شرایط زمینه‌ای همگی بر تدوین استراتژی‌های اثر مثبت و معنی‌داری دارد که منجر به پیامدهایی برای نظام آموزش و پرورش خواهد شد.



شکل ۵) تخمین مدل

۶. نتیجه‌گیری و پیشنهادات

بخش کیفی شامل آرایه‌ی الگو برای توسعه سواد مالی دانش آموزان در ایران به روش آمیخته بر اساس پارادایم استراس و کوربین است. نتایج حاصل از تبیین مدل نشان داده است که مقوله محوری مدل توسعه سواد مالی دانش آموزان است. عوامل علی و به وجود آورنده توسعه سواد مالی دانش آموزان در نظام آموزش و پرورش کشور عمدتاً مربوط به ۴ نوع فاکتور می‌شود. عبارتند از ویژگی‌های فردی، فرهنگ‌سازی، تدوین سرفصل‌های استاندارد و بکارگیری مهارت‌های مالی. همچنین از دیدگاه خبرگان در سیستم آموزش و پرورش، عواملی مختلفی بر توسعه سواد مالی دانش آموزان دخیل است که شامل ابعاد با اوزان مختلف می‌باشد. در این میان اهمیت نقش والدین و نظام آموزش و پرورش پررنگ‌تر است. همواره عوامل زمینه‌ای در کشور بر فعالیت‌ها آموزشی و پرورشی اثرگذار است. شرایط کلان اقتصاد کشور از شرایط زمینه‌ای و مهم یاد شده است. در نهایت، راهکارهایی برای توسعه سواد مالی دانش آموزان ارائه شد و پیامدهای آنها تبیین گردید. از دیدگاه معلمان و مربیان، آموزش مستمر از مهم‌ترین استراتژی‌های پیش‌روی نظام آموزش و پرورش محسوب می‌شود. توسعه سرمایه‌گذاری و افزایش رفاه جامعه از مهم‌ترین پیامدهای توسعه سواد مالی در میان دانش‌آموزان برشمرده شده است. تدوین سرفصل‌های استاندارد با شدت ۸۲ درصد بیشترین تاثیر را داشته است. سپس ویژگی‌های فردی دانش‌آموزان با شدت ۶۶ تاثیر قابل توجهی داشته است. بکارگیری مهارت‌های مالی و فرهنگ‌سازی به ترتیب با ضرایب ۳۴ درصد و ۱۸ درصد اثر مثبت دارند. همچنین مشخص گردید توسعه سواد مالی دانش آموزان، شرایط دخیل و شرایط زمینه‌ای همگی بر تدوین استراتژی‌های اثر مثبت و معنی‌داری دارد که منجر به پیامدهایی برای نظام آموزش و پرورش خواهد شد. با توجه به نظریه تایلر، اجرای برنامه درسی سواد مالی، مستلزم توجه همه جانبه به عناصر برنامه درسی مانند اهداف،

محتوا، روش و ارزیابی است. بر مبنای این نظریه توصیه می‌شود، عناصر سواد مالی دانش‌آموزان، در یک فرآیند چرخشی از هدف شروع شده و پس از گذر از محتوا و روش به ارزشیابی برسد.

با توجه به بررسی سطح سواد مالی دانش‌آموزان در مقطع دبیرستان، باید سعی شود تا به بهترین و مناسبترین شیوه، دانش مالی، نگرش مالی و رفتار مالی دانش‌آموزان تقویت شود و همچنین مدارس با برگزاری همایش‌ها و کارگاه‌ها در راستای افزایش سطح سواد مالی دانش‌آموزان تلاش نمایند چرا که افزایش دانش مالی و سواد مالی منجر به رفاه مالی و بهبود اقتصاد هر جامعه می‌شود. پیشنهادات مبتنی بر متغیرهای موثر به شرح زیر می‌باشد:

— **آموزش مستمر از دوران مهد کودک تا دبیرستان؛** با توجه به اهمیت و ضریب متغیر تدوین

سرفصل‌های استاندارد، توصیه می‌شود نظام آموزش و پرورش با بازنگری در برنامه درسی موضوعات مربوط به سواد مالی از جمله؛ مفاهیم مالی، تورم، ارزش زمانی پول، توانایی تصمیم‌گیری در زمینه‌های مالی، درآمد، پس‌انداز، سود، زیان، هزینه، مخارج، استقراض، نرخ بهره، سرمایه‌گذاری، ریسک، بازده مورد انتظار، خلق ثروت، ابزارهای مالی، سبد دارایی یا پرتفوی، اجزای گزارش مالی، مدیریت بدهی، مدیریت دارایی، مدیریت سرمایه، منابع مالی، مصارف مالی، روش‌های تامین مالی و سایر موضوعات در سرفصل‌های آموزشی تعبیه نماید. آشنایی با انواع بازارهای از جمله بازارهای مالی، پولی و بیمه از موضوعات دیگری است که می‌بایست افراد در دوران تحصیل بیاموزند. زیرا فعالان اقتصادی امروزه با چالش‌های زیادی در خصوص مالیات، پولشویی، مدیریت دارایی و بدهی مواجه هستند.

— **بازبینی در روش‌ها:** استفاده از روش مشارکتی مانند بارش مغزی، بحث گروهی و یا از روش‌های مانند

سخنرانی، پرسش و پاسخ، یادگیری مشاهده‌ای، حضور در موقعیت‌های کار واقعی برای دوره دبیرستان، ایفای نقش و نمایش خلاق، بازی آموزشی، شبیه‌سازی موقعیت‌های واقعی برای دوره ابتدایی، یادگیری فعال همانند تمرین روزانه، حل مساله، شناخت توانایی خود، آموزش بر اساس فرآیند پروژه و پژوهش‌های فردی یا گروهی.

— **استفاده از ابزاری نوین برای تدریس سواد مالی به دانش‌آموزان:** بهره‌مندی از ابزارهای هوش

مصنوعی می‌تواند کمک شایانی به تدریس سواد مالی به دانش‌آموزان نماید. توصیه می‌شود وزارت آموزش و پرورش با بومی‌سازی یکی از ابزارهای هوش مصنوعی، محیط آزمایشی برای فعالیت دانش‌آموزان در بازارهای مالی را فراهم نماید. از اینرو لازم است با ایجاد پایگاه داده مطابق با داده‌های بازارهای کشور ایران، اثرگذاری آموزش را تقویت نمایند.

— **تدوین استانداردهای سنجش و ارزیابی:** استانداردهای ملی آموزش سواد مالی برای سنجش و

ارزشیابی برنامه درسی سواد مالی نظام مشخصی طراحی شود و موانع و مشکلات موجود در مسیر اجرای برنامه درسی سواد مالی متناسب با ساختار آموزش و پرورش و ویژگی‌های فرهنگی شور مورد بررسی قرار گیرد.

— **هم‌چنین با توجه به نقش مهم معلمان در آموزش سواد مالی و تاثیر سطح دانش آنها در اثربخشی**

تدریس سواد مالی پیشنهاد می‌شود نیروی متخصص برای آموزش سواد مالی تربیت شود.

- **آموزش به خانواده‌ها:** با توجه به نقش پررنگ خانواده‌ها در تقویت سواد مالی دانش‌آموزان، توصیه می‌شود، مدارس دوره آموزشی برای اولیاء ترتیب دهند، تا از این رهگذر ضمن اصلاح رفتار مالی، الگوی مناسبی برای فرزندان باشند. در این راستا لازم است والدین به فرزندان خود اجازه خرید دهند، برای فرزندان خود حساب بانکی باز کنند و مبلغ کنترل شده در قالب کارت بانکی در اختیارشان قرار دهند. والدین به عنوان الگو بر کاهش مصرف‌گرایی تاکید نمایند، به فرزندان خود اجازه دهند، در مورد مسائل مالی خانواده نظر دهند و هم‌چنین والدین سعی نمایند در مورد بازارهای مالی اطلاع کسب کرده و در محیط خانواده در مورد آنها صحبت شود. والدین به فرزندان اجازه دهند در مورد پول توجیبی‌شان، خودشان تصمیم بگیرند.
- **ویژگی‌های فردی دانش‌آموزان:** با توجه به تاثیر ویژگی‌های فردی دانش‌آموزان، توصیه می‌شود برنامه سواد مالی به صورت منعطف طراحی شود، به گونه‌ای که ویژگی‌های فردی دانش‌آموزان همانند ضریب هوشی، میزان استقلال‌پذیری و ریسک‌پذیری، ژنتیک، وراثت و استعداد یادگیری، مطالبه‌گری، علاقمندی به اس تفاده از ابزار الکترونیکی نوین، تاب‌آوری و سایر مختصات روحی دانش‌آموزان در آن لحاظ شود.

فهرست منابع

- آموزگار، لعیاالسادات و شهرستانی، سهیلا و محمودی، مرتضی (۱۳۹۸). بررسی تاثیر سواد مالی بر رفتار مالی دانشجویان حسابداری، دومین کنفرانس ملی تحقیقات بنیادین در مدیریت و حسابداری، تهران.
- جعفری، احمد، خسروی، محبوبه و رحیمی، زهرا (۱۴۰۳). شناسایی و اولویت‌بندی مؤلفه‌های سواد مالی در دوره پیش‌دبستانی، دوره ۲۱، شماره ۱ - شماره پیاپی ۳۹، صص ۱۲۲-۱۰۷.
- حسنوند، علی، نورمحمدی، سیما، اجاق، رضا و جهانشاهی، ابوالفضل (۱۴۰۳). بررسی اهمیت و ضرورت آموزش سواد مالی در مدارس و تاثیر آن بر رفتارهای مالی دانش‌آموزان، اولین همایش بین‌المللی آموزش و پرورش با رویکرد مدارس هوشمند، معلمان خلاق و دانش‌آموزان متفکر در افق ۱۴۰۴، بوشهر. <https://civilica.com/doc/2169349>
- خدایانه، مینا، دوایی، مهدی، موسی‌پور، نعمت‌اله و احمدی، غلامعلی (۱۴۰۰). زمینه‌ها و راهبردهای اجرای برنامه درسی سواد مالی برای دوره ابتدایی، دوفصلنامه نظریه و عمل در برنامه درسی، سال نهم، شماره ۱۷، صص ۳۹۴-۳۶۱.
- خدایانه، مینا، موسی‌پور، نعمت‌اله، دوایی، مهدی و احمدی، غلامعلی (۱۴۰۱). طراحی الگوی برنامه درسی سواد مالی برای دانش‌آموزان دوره ابتدایی، دوره ۱۷، شماره ۶۵، با تمرکز بر آموزش و برنامه درسی دوره ابتدایی، صص ۷۴-۴۷.

روشندل، آرمان، امیری، هادی و طغیانی، مهدی (۱۳۹۷). سواد مالی و ضرورت سنجش آن در نظام نوین آموزشی؛ مطالعه‌ی موردی شهرستان شهررضا، رویکردهای نوین آموزشی، دانشکده علوم تربیتی و روان شناسی دانشگاه اصفهان، سال سیزدهم، شماره ۱، شماره پیاپی ۲۷، صص ۸۶-۶۷.

طباطبائی مزرعه نو، سیدجمال الدین، معین الدین، محمود و تفتیان، اکرم (۱۴۰۲). بررسی سواد مالی دانش آموزان دوره دوم متوسطه، دومین همایش الکترونیک پژوهشهای مدیریت کسب و کار اخلاقی، تهران. فتحی چوبه، سیدمیلاد، براری نوکاشتی، صغری و ذوالفقاری، مهدی (۱۴۰۵). شناسایی عوامل موثر بر سواد و رفتار مالی با تأکید بر شاخص‌های آموزش مالی و کاربرد آن در بازار سرمایه، دوره ۱۵، شماره ۵۸، صص ۷۲۸-۶۹۵.

قناویزی، نرجس و اطهری، زینب السادات (۱۴۰۱). چگونگی آموزش سواد مالی و تأثیر آن بر کاهش مصرف گرایی دانش آموزان دوره ابتدایی شهرستان کاشان، رویکردهای نوین آموزشی سال ۱۷، شماره ۲ (پیاپی ۳۶)، صص ۴۰-۲۱.

مولپناه، محسن، نامور، یوسف، راستگو، اعظم، احمدلو، مجید، سلیمانی ملایوسف، توران (۱۴۰۲). بررسی وضعیت مؤلفه‌های سواد مالی در میان دانشجویان دانشگاه فرهنگیان، پژوهش‌های برنامه‌ریزی درسی و آموزش، دوره ۱۳، شماره ۲، صص ۵۲-۳۹.

ناصرالمعمار، احسان، سبحانی، عبدالرضا و حسنمرادی، نرگس (۱۴۰۰). طراحی برنامه آموزش سواد مالی (مورد مطالعه: مدارس دوره اول متوسطه کشور)، فصلنامه علمی - پژوهشی سبک زندگی اسلامی با محوریت سلامت، دوره ۵، شماره ۱، صص ۳۵۰-۳۳۲.

وزارت آموزش و پرورش (۱۳۹۰). سند تحول بنیادین. تهران: وزارت آموزش و پرورش.

Amagir, A., Groot, W., Brink, H.M., and Wilschut, A. (2019). SaveWise: the design of a financial education program in The Netherlands, *Citizenship, Social and Economics Education* 18 (2), pp. 100-120.

Ben Douissa, I. (2019). Factors Affecting College Students' Multidimensional Financial Literacy in the Middle East, *International Review of Economics Education*, doi: <https://doi.org/10.1016/j.iree.2019.100173>, pp. 1-44.

Berlinger, E., Dömötör, B., Megyeri, K., Walter, G. (2025). Financial literacy of finance students: a behavioral gender gap, *Volume 39, Issue 8, 6, Pages 116-133*.

César Reisdorfer-da-Silva, R., Léia Becker, K., Mendes Vieira, (2025). The impact of board games on the financial literacy of public-school students, *Volume 114, 102331*, <https://doi.org/10.1016/j.socec.2024.102331>.

Crawford, S. (2018). The Factors Influencing Interest, Processing, and Application of Financial Literacy Education as Perceived by Students in an Urban College Setting, Submitted in partial fulfillment of the requirements for the degree Ed.D. in Executive Leadership, St. John Fisher College.

Creswell, J.W. (2012). *Educational research: Planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research*. 4th Edition. Boston: Pearson Publication

Cameron, M. P., Calderwood, R., Cox, A., Lim, S., & Yamaoka, M. (2014). Factors associated with financial literacy among high school students in New Zealand. *International Review of Economics Education* 16, pp. 12-21.

- Cameron, M.P., Calderwood, R., Cox, A., Lim, S., & Yamaoka, M. (2013). Personal financial literacy among high school students in New Zealand, Japan, and the United States. Working Paper 13/04, Department of Economics, University of Waikato, Hamilton, New Zealand.
- Daft, R. L. (2014). *Management* (12th ed.). Boston, MA: Cengage Learning.
- Faulkner A.E.(2017). Financial literacy education in the United States: Exploring popular personal finance literature. *Journal of Librarianship and Information Science*.49(3), pp. 287-298.
- Gallego-Losada, R., Montero-Navarro, A., Rodríguez-Sánchez, J. L., & González-Torres, T. (2022). Retirement planning and financial literacy, at the crossroads. A bibliometric analysis. *Finance Research Letters*, 44, 102109.
- Gilenko, E., Chernova, A. (2021). Saving behavior and financial literacy of Russian high school students: An application of a copula-based bivariate probit-regression approach, *Children and Youth Services Review* 127 (2021) 106122, PP:1-11.
- Hogarth, J. M. (2002). Financial literacy and family and consumer sciences. *Journal of Family and Consumer Sciences: From Research to Practice*, 94(1), 14-28.
- Kozina, F. L. & Ponikvar, N. (2015). Financial literacy of first-year university students: The role of education, *International Journal of Management, Knowledge and Learning*, 4 (2), pp.241-255.
- Klapper, L., Lusardi, A. (2020). Financial literacy and financial resilience: evidence from around the world *Financial Management*, 49 (3), pp. 589-614.
- Lusardi, A. & Mitchell, O. S. (2011). Financial literacy around the world: an overview, *Journal of Pension Economics and Finance*, 10(4), pp.497-508.
- Leong, S., Cheng, K. (2025). Empowering financially responsible students: A systematic literature review on the role of lecturers and sustainable pedagogies in financial literacy education, *Cleaner and Responsible Consumption* 17 (2025) 100288, <https://doi.org/10.1016/j.clrc.2025.100288>
- Le Fur, E., Outreville, J-F. (2022). Financial literacy, education and risk aversion: a survey of French students, *Managerial Finance*, Volume 48, Issue 910, 10 January 2022, Pages 1530-1543
- Md, A. S., & Ahmad, W. M. W. (2020). Financial Literacy among Malaysian Muslim Undergraduates. *Journal of Islamic Accounting and Business Research*. 8(11), pp. 1515-1529.
- Mandell, L. (2008). Financial literacy of high school students. New York: *Handbook of Consumer Finance Research*, Springer, J.J. Xiao (Ed.), pp.163-183.
- Potrich, A. C. G., Vieira, K. M. & Kirch, G. (2015). Determinants of Financial Literacy: Analysis of the Influence of Socioeconomic and Demographic Variables. *Revista Contabilidade & Finanças*, 26(69), pp.362-377.
- Scheresberg, Carlo (2013). Carlo de Bassa Financial Literacy and Financial Behavior among Young Adults: Evidence and Implications. *Advancing Education in Quantitative Literacy*, Volume: 6. Issue: 2. pp1-22.
- Strauss, A. and Corbin, J. (2008). *Pesquisa qualitativa: Técnicas e procedimentos para o desenvolvimento de teoria fundamentada*. (2 ed.). Porto Alegre: Artmed.
- Sumarno, Gimin, Noviana, E., Rasyid Ridlo, Z., Lutfiyatul Mursyidah, I. (2024). The analysis of the RBL-STEM application in improving student financial literacy in controlling consumptive behavior, Contents lists available at ScienceDirect, *Heliyon*, 10, E32382. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2024.e32382>
- Salsabila, N.H., Sabila Hadi, T., Tambunan, N. (2024). The Influence of Financial Literacy on Student Financial Management Behavior, *Education Achievement: Journal of Science and Research* Volume 5 Issue 2, pp:578-586.
- Thomas, B. & Subhashree, P. (2020). Factors that Influence the Financial Literacy among Engineering Students, 9th World Engineering Education Forum, WEEF 2019, *Procedia Computer Science* ,172 , pp.480-487.

- Van Rooij, M., Lusardi, A., & Alessie, R. (2011). Financial Literacy, Retirement Planning, and Household Wealth. DNB Working Paper No. 313. Available at: https://www.dnb.nl/en/binaries/working%20paper%20313_tcm47-257145.pdf.
- Walstad, W.B., Rebeck, K. & MacDonald, R.A. (2010). The effects of financial education on the financial knowledge of high school students. *J. Consum. Aff.* 44 (2), pp.336–357.

Antecedents and Consequences of Developing Financial Literacy among Students in Iran Using a Mixed Method

Mehrdad Kakaali Sowmehsarai

Department of Financial Engineering, Ra.C., Islamic Azad University, Rasht, Iran

Mehdi Khoshnood

Department of Financial Engineering, RoA.C., Islamic Azad University, Roudsar, Iran

(Corresponding Author)

Khoshnood.mehdi@iau.ac.ir

Mojtaba Maleki

Department of Accounting, Ra.C., Islamic Azad University, Rasht, Iran

Abstract

The primary objective of this study is to propose a model and strategic framework for enhancing financial literacy among students in Iran and to estimate the key influencing factors. Through this approach, the antecedents and consequences of students' financial behavior can be comparatively analyzed. The research adopts an applied and mixed-method design. In the qualitative phase, grounded theory methodology was employed, while the quantitative phase utilized structural equation modeling techniques. Data were collected via semi-structured interviews and a researcher-developed questionnaire. Theoretical sampling continued until category saturation was achieved, culminating in interviews with eight experts and educators within the Iranian educational system. Based on Strauss and Corbin's systematic grounded theory approach, the financial behavior model of students was constructed through three core stages: open coding, axial coding, and selective coding, incorporating antecedents, components, and outcomes. Subsequently, research hypotheses were formulated and tested in the quantitative phase. Findings indicate that all variables identified as causal conditions exert a significant and positive impact on the development of financial literacy among students in Iran's educational system. Among these, the formulation of standardized curricula had the strongest effect, followed by students' individual characteristics. The application of financial skills and cultural promotion also demonstrated positive influences. Furthermore, it was revealed that the development of financial literacy, along with intervening and contextual conditions, significantly contributes to the formulation of effective strategies, ultimately leading to beneficial outcomes for the educational system.

Keywords: Financial literacy, student, indigenous model, mixed-method approach.